

Сравнителен анализ на ролята на аграрния сектор, структурата на земеделските стопанства и производителността на труда в някои страни от ЕС

Проф. дин АНТОАНЕТА СИМОВА
 СУ „Св. Климент Охридски“ – София
 E-mail: a_simova@yahoo.com

Статията има за цел да анализира и сравни стойностите на няколко основни показателя, характеризиращи развитието на земеделието в четири страни - членки на ЕС. Изборът на България, Унгария и Гърция като база за сравнение се обуславя от сходствата в размера на територията и населението, размера на използваната земеделска площ, климатичните особености и производствената структура. Франция, от друга страна, е една от най-големите и развити в аграрно отношение държави в ЕС. Тя се намира в същия климатичен пояс и притежава сходни природни условия за развитие на растениевъдството и животновъдството. Изследването показва, че България все още видимо изостава от останалите три страни от гледна точка на производителността на труда и продуктивността на почвата и животните, независимо от сравнително високия темп на нарастване на обема на аграрното производство и реструктурирането на земеделието.

Дял на аграрния сектор в БВП и заетостта

През последните 10 години относителният дял на аграрния сектор в заетостта и брутният вътрешен продукт (БВП) в ЕС намалява. Причините за намаляващата роля на земеделието са технологичните иновации в сектора, преместването на производствените мощности на част от нискотехнологичните отрасли в страни с по-ниски разходи на труд, неблагоприятното съотношение между цените на суровините и готовите продукти. През 2010 г. в аграрния сектор, дърводобива, риболова и лова на ЕС е ангажирано около 5% от заетото население. Само в една от четирите анализирани страни – Франция, приносът на земеделието в заетостта е под средната стойност за ЕС. Стойностите на този показател за Унгария са около средните за ЕС. Единствено в България и Гърция относителният дял

на заетите в сектора е значително по-голям, отколкото са средните стойности в ЕС.

Делът на селското стопанство, дърводобива, лова и риболова в БВП на ЕС е около 2% и остава почти неизменен през периода 2000-2010 г. Налице е понижаване на стойностите на този показател и при четирите анализирани страни. Докато във Франция и Унгария, обаче, намаляването е незначително, в България то е близо 3 пъти, а в Гърция – над 2 пъти. България продължава да бъде страната с най-висок принос на земеделието в БВП, докато Гърция и Франция показват стойности, идентични или близки до средните в ЕС.

Използвана земеделска площ и брой стопанства

През 2010 г. използваната земеделска площ (ИЗП) в ЕС възлиза на около 160 млн. ха, а броят на земеделските стопанства е малко

Таблица 1. Дял на земеделието, дърводобива, риболова и лова в заетостта през 2010 г., в %
 Table 1. Share of primary sector in employment

Страни	България	Гърция	Унгария	Франция	ЕС
Брой заети в сектора, в хил.	515	429	220	779	10 459
% от заетото население	14,7	9,2	5,5	2,9	4,7

Източник/Source: European Union, DG for Agriculture and Rural Development, Agriculture in the EU, Statistical and economic information 2011, March 2012.

над 12 млн. В сравнение с 2003 г. ИЗП остава почти неизменна, докато броят на фермите се съкращава с 20%, което потвърждава тенденцията към окрупняване на стопанствата: средният размер на земята в едно стопанство се увеличава с 23%. Значителното съкращаване на броя на фермите и нарастването на средния размер на площите в ЕС се определя от динамичните промени в страните от централна и източна Европа и преди всичко в държавата с най-голям земеделски потенциал в региона – Полша.

Общата тенденция за окрупняването на стопанствата е налице и в четирите анализирани страни. Докато в Гърция, Унгария и Франция нарастването на средния размер на стопанствата се дължи почти изцяло на намаляването на броя на фермите, в България се наблюдава съкращаване както на броя на стопанствата, така и значително увеличаване

на ИЗП. Този факт се обяснява с големия размер на пустеещи земи в страната в началото и средата на десетилетието, преди приемането на страната в ЕС. България регистрира най-голямото увеличение на ИЗП и второто най-голямо намаление на стопанствата (след Естония) в ЕС, в периода 2003-2010 г. Поради структурните преобразования в сектора средният размер на стопанствата в България и Унгария нараства много по-бързо (съответно със 128% и 43%), в сравнение със средните стойности за ЕС (23%). Независимо от тези високи темпове средният размер на фермите в три от изследваните страни – Гърция, Унгария и България, продължава да бъде под средния в ЕС. Докато България и Унгария, обаче, бързо стопяват изоставането, Гърция запазва голямата разлика. Най-голям е средният размер на стопанствата във Франция – около 4 пъти по-голям от този в ЕС.

Таблица 2. Дял на земеделието, дърводобива, риболова и лова в БВП, в %
Table 2. Share of primary sector in GDP

Година	България	Гърция	Унгария	Франция	ЕС
2000	14	7	5	3	2
2010	5	3	4	2	2

Източник/Source: Eurostat.

Таблица 3. Използвана земеделска площ в хил. ха
Table 3. Evolution of utilized agricultural area in 1 000 ha

Година	2003	2005	2007	2010	2010/2003
България	2 904	2 794	3 051	3 621	25%
Гърция	3 968	3 984	4 076	3 819	-4%
Унгария	4 352	4 267	4 229	4 611	6%
Франция	27 795	27 591	27 477	27 090	-3%
ЕС	172 794	171 996	172 485	159 875	-1%

Източник/Source: Eurostat.

Таблица 4. Брой земеделски стопанства в хил.
Table 4. Number of farms in 1 000

Година	2003	2005	2007	2010*	2010/2003
България	666	535	493	371	-44%
Гърция	824	834	860	706	-14%
Унгария	773	715	626	577	-25%
Франция	614	567	527	515	-16%
ЕС	15 021	14 482	13 700	12 053	-20%

*Данните са предварителни и са резултат от преброяването на земеделските стопанства през 2010 г. Още не са предоставени данни за Ирландия, Словакия и Гърция. Чешката република, Германия и Великобритания своевременно са променили минималния праг на ИЗП, под който не отчитат стопанствата. Ето защо данните за посочените страни не са включени в предварителните отчети.

Източник/Source: Eurostat.

Използване на земеделската земя

В ЕС 60% от ИЗП е обработваема земя, 33% - пасища и ливади, и 6% - трайни насаждения. В две от изследваните страни – България и Унгария, структурата на ИЗП е много сходна. Делът на обработваемата земя е над 80%, на пасищата – съответно 9% и 12%, и на трайните насаждения – около 3-4%. Най-близки до средноевропейските са стойностите на тези показатели във Франция. В Гърция обработваемите площи заемат почти половината от ИЗП, а трайните насаждения – 28%. Характерно е, че ниският дял на трайните насаждения в ИЗП нареждат България и Унгария по-скоро до северните страни като Дания,

Финландия и Швеция, отколкото до южните, където трайните насаждения обикновено са над 15% от ИЗП.

Анализът на структурата на обработваемата земя показва значителни различия между изследваните страни. Зърнените и техническите култури заемат около 62% от обработваемата земя в ЕС. Близки до тези стойности има единствено Франция. В останалите три страни делът на зърнените и техническите култури в обработваемата земя е много по-голям, като в България той достига 93%, стойност, която позволява да се говори за монокултурно земеделие. Делът на площите със зеленчуци - зеленчукопроизводството, който

Таблица 5. Среден размер на 1 стопанство в ха
Table 5. Average farm size in ha

Година	2003	2005	2007	2010	2010/2003 в %
България	4,3	5,2	6,1	9,8	128
Гърция	4,8	4,8	4,7	5,4	12
Унгария	5,6	6,0	6,7	8,0	43
Франция	45,2	48,7	52,1	52,6	16
ЕС	11,5	11,9	12,6	14,1	23

Източник/Source: Eurostat.

Таблица 6. Структура на ИЗП* през 2007 г.
Table 6. Utilized agricultural area composition in 2007

Страна	В % от цялата ИЗП		
	Обработваема земя	Пасища	Трайни насаждения
България	87,3	9,2	2,9
Гърция	52,0	20,1	27,6
Унгария	84,0	11,9	3,7
Франция	66,6	29,5	3,9
ЕС	60,5	32,9	6,4

*В ИЗП се включват и домашните градини, затова сборът от трите компонента в таблицата за някои страни не е равен на 100.

Източник/Source: Eurostat.

Таблица 7. Дял на площите със зърнени храни и зеленчуци в структурата на обработваемата земя през 2007 г.

Table 7. Utilized agricultural area by land use in 2007

Страна	Площи със зърнени и технически култури		Площи със зеленчуци	
	Хил. ха	% от обработваемата земя	Хил. ха	% от обработваемата земя
България	2 380,5	93	25	0,8
Гърция	1 495,7	72	118	6
Унгария	2 930,0	86	91	3
Франция	11 350,4	62	251	1
ЕС	68 078,0	65	-	-

Източник/Source: Eurostat.

е един от най-трудоинтензивните сектори на земеделието, е най-голям в Гърция и най-малък - в България.

Производителност на труда в земеделието

За измерването на производителността на труда в земеделието най-често се използва показателят „Брутна добавена стойност (БДС), създадена от един зает работник”. За да се отчетат разликите в използването на временния и сезонен труд в отделните страни, вложенят труд се приравнява към Годишни работни единици (ГРЕ). Една ГРЕ съответства на труда на един постоянно зает през цялата година. Когато се сравнява производителността на труда, трябва да се има предвид, че стойностите на показателя не са съобразени с па-

ритета на покупателната сила и не отразяват разликите в ценовите равнища.

Средно БДС на 1 ГРЕ в ЕС през периода 2006-2010 г. е в границите между 11 546 и 13 163 хил. евро. За периода 2006-2010 г. най-силно е нараснала производителността на труда в България (23%). Увеличение отбелязват също Франция (9%) и Унгария (5%), докато Гърция отбелязва влошаване на стойността на този показател (4%). Увеличаването на производителността на труда в България се дължи единствено на намаляване на заетите в земеделието, а не на нарастването на БДС. Стойността на този показател само в една от анализиранияте страни – Франция, е около 2,5 пъти по-голяма в сравнение със средното равнище в ЕС. БДС на 1 ГРЕ в Гърция е

Таблица 8. БДС в селското стопанство по текущи базисни цени*, в млн. евро

Table 8. GVA in agriculture in current prices in mln EURO

Страна	2006	2007	2008	2009	2010	2010**
България	1 479	1 227	1 886	1 296	1 338	1 293
Гърция	5 960	6 034	5 357	5 483	5 509	6 888
Унгария	2 189	2 273	2 687	1 693	1 998	1 627
Франция	26 152	29 010	26 761	22 515	27 172	29 390
ЕС	143 819	156 404	153 715	130 615	144 948	145 996

*Базисни са цените, получени от фермера след приспадането на всички данъци, но включващи всички субсидии.

**По цени от 2005 г.

Източник/Source: Eurostat and European Union, DG for Agriculture and Rural Development, Agriculture in the EU, Statistical and economic information 2011, March 2012.

Таблица 9. Годишни работни единици, вложени в селското стопанство, в хил.

Table 9. AWU in agriculture in 1 000

Страна	2006	2007	2008	2009	2010
България	560	494	441	400	411
Гърция	590	575	573	571	569
Унгария	504	459	430	442	438
Франция	911	896	880	864	871
ЕС	12 384	11 855	11 629	11 313	11 028

Източник/Source: Eurostat.

Таблица 10. БДС на 1 ГРЕ в селското стопанство, в евро

Table 10. GVA per 1 AWU in agriculture in EURO

Страна	2006	2007	2008	2009	2010
България	2 641	2 484	4 277	3 240	3 255
Гърция	10 100	10 494	9 349	9 602	9 682
Унгария	4 343	4 952	6 249	3 830	4 562
Франция	28 707	32 377	30 410	26 059	31 196
ЕС	11 613	13 193	13 218	11 546	13 163

Източник/Source: Eurostat.

около 2-3 пъти по-ниска от средните стойности в ЕС. Производителността на труда в земеделието в Унгария през 2010 г. е едва 35% от тази в ЕС. Въпреки сравнително високите темпове на нарастване, производителността на труда в България остава на най-ниско равнище между изследваните страни – 25% от средната в ЕС.

Стойностите на производителността на труда зависят в значителна степен от структурата на земеделските стопанства и на производството. Ниската производителност на труда в България и Унгария се дължи на по-малкия среден размер на фермите, на по-ниската степен на механизация и на сравнително голямата част от продукцията, която е предназначена за самозадоволяване. Например на 100 кв. км обработваема площ в България през 2003 г. се падат близо 10 пъти по-малко трактори, в сравнение с Гърция, 7 пъти по-малко, отколкото във Франция, и 2,5 пъти по-малко, отколкото в Унгария. Независимо че броят на тракторите през периода 2000-2007 г. се увеличава най-бързо в България, степента на ме-

ханизация на нейното земеделие продължава да изостава значително от тази в останалите три изследвани страни.

Голямо значение за повишаването на производителността на труда има обемът и структурата на влаганите инвестиции. Данните показват, че четирите анализирани страни имат различно потребление на основен капитал. Например през 2008 г. в българското земеделие са вложени близо 4 пъти по-малко инвестиции, отколкото в Унгария, и 12 пъти по-малко, отколкото в Гърция, при положение, че и трите страни са съпоставими като размер на ИЗП. Най-високи са инвестициите във Франция, която има около 7,5 пъти повече ИЗП, но потребява 57 пъти повече основен капитал, в сравнение с България.

Друг фактор, оказващ влияние върху производителността на труда, е производствената структура. Производството на плодове и зеленчуци например изисква влагането на много повече труд и на по-малко капитали, в сравнение с производството на зърно. Ето защо при сравняването на производителността на земеделието се използват и някои други показатели. Стойността на брутната продукция на хектар ИЗП през 2010 г. е най-висока в Гърция, а най-ниска – в България. Стойността на показателя за Унгария също е по-ниска от средната стойност в ЕС. Обемът на производството на единица площ зависи от производствената структура. Тя от своя страна се влияе от дела на земеделската земя от общата територия на съответната страна, климатичните и почвените условия и потребителското търсене. При производството на плодове, зеленчуци и грозде стойността на

Таблица 11. Брой трактори през 2000 г. и 2007 г.
Table 11. Number of tractors in 2000 and 2007

Страна	2000 г.	2007 г.	Трактори на 100 кв. км обработваема площ през 2003 г.
България	34 709	46 259	95
Гърция	253 785	259 300	945
Унгария	113 308	122 000	246
Франция	1 264 000	1 135 000	685

Източник/Source: World bank, World development indicators and EconStat

Таблица 12. Потребление на основен капитал в аграрния сектор, в млн. евро, през 2008 г.
Table 12. Consumption of fixed capital in 2008 in mln EURO

България	Гърция	Унгария	Франция	ЕС
211	2 518	796	12 069	63 755

Източник/Source: Eurostat.

Таблица 13. Стойност на брутната продукция на 1 ха ИЗП през 2010 г. (в евро)
Table 13. Gross value added per hectare of UAA in 2010 in EURO

България	Гърция	Унгария	Франция	ЕС
1 050	2 732	1 326	2 460	2 106

Източник/Source: Eurostat.

брутната продукция на единица площ може да бъде над 10 пъти по-голяма в сравнение с производството на зърнени култури.

За да се развива интензивното производство, обаче, е необходимо създаването на съответната инфраструктура. Производството на зеленчуци например изисква достатъчно добре развита напоителна система. Поливните площи в ЕС през периода 2003-2007 г. намаляват с около 8%. Три от анализираниите страни – Унгария, България и Франция, също отбелязват съкращаване, макар и с различен процент. Най-голямо е намалението в Унгария (42%), по-малко – в България (16%) и незначително във Франция (2%). Делът на поливните площи в ЕС през 2007 г. възлиза на 10%, толкова, колкото и във Франция. Докато в България и Унгария поливните площи заемат скромните 3%, в Гърция те представляват 38% от ИЗП. Това обяснява до голяма степен защо стойността на брутната продукция на единица ИЗП в Гърция е повече от 2,5 пъти по-голяма, отколкото в България.

При една и съща производствена структура стойността на брутната продукция зависи от добивите на единица площ и от продуктивността на животните. И по тези показатели изследваните страни показват твърде различни стойности. За периода 2006-2010 г. средногодишните добиви на мека пшеница във Франция са с 28% по-високи от средните в ЕС, докато в останалите три страни те са под средното за ЕС равнище – 60% в България, 48% в Гърция и 73% в Унгария. Още по-голяма диференциация се наблюдава при слънчогледа, където добивите във Франция са близо два пъти по-високи от тези в Гърция и България; при царевицата, където добивите във Франция и Гърция са над два пъти по-високи от тези в България, и при картофите, където добивите във Франция са близо три пъти по-високи от тези в България и около два пъти по-високи от тези в Гърция и Унгария. Млечната продуктивност е много близка до средната в ЕС в две от изследваните страни – Франция (97%) и Унгария (103%), докато в Гърция

Таблица 14. Поливни площи в ха
Table 14. Agricultural land under irrigation in ha

	2003		2005		2007		Полivни площи/ИЗП в % през 2007 г.
	Брой на стопанствата с поливни площи	Дял на стопанствата с поливни площи, в %	Брой на стопанствата с поливни площи	Дял на стопанствата с поливни площи, в %	Брой на стопанствата с поливни площи	Дял на стопанствата с поливни площи, в %	
Bg	124 480	21	111 600	14	104 580	15	3
Gr	1 521 600	64	1 593 780	65	1 555 310	63	38
Hg	242 170	4	152 750	3	140 940	0.2	3
Fra	2 723 700	17	2 706 480	18	2 670 340	18	10
ЕС	16 340 000	-	-	-	15 000 000	-	10

Източник/Source: Eurostat.

Таблица 15. Средногодишни добиви* и продуктивност на животните** за периода 2006-2010 г.
Table 15. Average animal performance and crop yields in 2006-2010

Страна	Мека пшеница, т/ха	Слънчоглед, т/ха	Царевица, т/ха	Картофи, т/ха	Мляко, кг/крава
България	3,34	1,59	4,11	15,44	3 928
Гърция	2,66	1,24	10,13	24,94	5 241***
Унгария	4,05	2,25	6,62	24,24	6 946
Франция	7,07	2,40	9,48	42,87	6 513
ЕС	5,54	1,72	6,71	28,45	6 707

* Източник/Source: Mars Bulletin, vol.19, №20 (2011), Crop monitoring in Europe.

** Източник/Source: EU dairy farm report 2010.

*** Източник/Source: Yearly enquiry on the situation of cow milk recording in ICAR member countries, 2010-2011: Данните са за 2010 г.

тя е 78% от средната в Съюза. Най-ниска е продуктивността на кравите в България - едва 58% от средните за ЕС стойности.

Структура на земеделските стопанства

В периода 1995-2007 г. в ЕС е налице тенденция към уедряване на средния размер на стопанствата. След първото разширение на Съюза на изток този размер силно намалява и достига 12,6 ха през 2007 г. След това отново протича процес на уедряване и през 2010 г. на едно стопанство се падат 14,1 ха.

Средните стойности на ИЗП на едно стопанство не могат да дадат обаче изчерпателна представа за структурата на аграрния сектор. Затова при сравняването на размера на фермите в различните страни се прави групиране в няколко категории, в зависимост от размера на стопанствата. Данните показват, че около 70% от фермите в ЕС са под 5 ха, а едва 5% - над 50 ха. Най-равномерно разпределение между трите категории стопанства има във Франция, а най-неравномерно – в България, където около 95% от фермите са под 5 ха. Най-близки стойности до средните за ЕС има Гърция.

Друг начин за групиране на стопанствата е според тяхната икономическа мощ. Средният

икономически размер на стопанствата в ЕС през 2007 г. е около 11 Статистически икономически единици (СИЕ). Две от анализираниите страни – България и Унгария, имат много по-малък размер от средноевропейския. Под средните стойности е и Гърция, където средният размер е около 60% от този в ЕС. Единствено във Франция средният икономически размер на земеделските стопанства надвишава този в Съюза около пет пъти. Докато в България и Унгария преобладават дребните ферми (съответно 89% и 86%), във Франция и Гърция най-голям е дялът на средните ферми (71% и 66%). Франция е и единствената страна със значителен дял на едрите ферми, докато в останалите три страни техният дял е под 1%.

Групирането според предварително зададени унифицирани критерии често се оказва недостатъчно за целите на анализа относно значението на различните по размер стопанства: например в групата на фермите „над 50 ха” влизат много разнородни по размер стопанства в различните страни. Ето защо, когато се сравняват големите ферми в ЕС, всички стопанства в дадена страна се ранжират според размера на ИЗП и след това се разделят на две групи: малки ферми - в

Таблица 16. Разпределение на фермите според размера на използваната земя през 2007 г.
Table 16. Distribution of holdings by land size in 2007

Страна	В %		
	< 5 ха	≥ 5 - <50 ха	≥ 50 ха
България	94,9	3,9	1,3
Гърция	76,2	23,0	0,8
Унгария	89,4	8,6	1,9
Франция	24,7	37,9	37,4
ЕС	70,4	24,5	5,1

Източник/Source: Eurostat.

Таблица 17. Разпределение на фермите според икономическия им размер през 2007 г.
Table 17. Distribution of holdings by economic size in 2007

Страна	СИЕ на 1 стопанство	В %		
		< 2 СИЕ	≥ 2 - < 100 СИЕ	100 СИЕ
България	2,2	89,1	10,6	0,3
Гърция	7,2	34,0	65,8	0,2
Унгария	3,2	86,0	13,7	0,4
Франция	53,6	13,0	71,2	15,8
ЕС	11,3	60,8	36,9	2,2

Източник/Source: Eurostat.

които ИЗП обхваща до 80% от общата ИЗП, и големи ферми - в които ИЗП обхваща останалите 20%. По този начин определението „голяма ферма” не зависи от предварително унифициран за целия ЕС показател, а отразява съществуващата структура на стопанствата във всяка страна. Данните за 2007 г. показват, че прагът на понятието „голяма ферма” в изследваните четири страни е различен. Докато в Унгария и България той е съответно 1 868 ха и 1 814 ха, в Гърция е едва 37 ха, а във Франция – 196 ха. Делът на големите ферми в Унгария и България е еднакъв (0,04%). Двете страни имат близки стойности и на показателя „среден размер на ИЗП”, докато абсолютният им брой в Унгария (267) е по-голям, отколкото в България (195). Средният размер на ИЗП на големите ферми в Гърция е близо 50 пъти, а във Франция – 11 пъти по-малък, отколкото в България и Унгария. Последните две страни имат едни от най-големите национални прагове за понятието „голяма ферма” в ЕС.

Изключително големият среден размер на ИЗП в едрите ферми в България и Унгария са

и причината за фрапиращата разлика в средния Стандартен брутен марж (СБМ), създаван в малките и в едрите ферми. В Унгария в големите ферми се създава СБМ, който е 450 пъти по-висок, отколкото в малките ферми; в България съотношението е 312 пъти, докато в Гърция и Франция то е много по-малко (съответно 6,5 и 4,2 пъти). Що се отнася до СБМ на хектар, съотношението между големите и малките ферми варира в много по-тесни граници – от 1,3 - за Унгария, до 2,6 - за Гърция. Най-едрите стопанства, които заемат 20% от общата ИЗП, допринасят най-много за общия СБМ в Унгария и най-малко – в Гърция. Ролята им в трудовата заетост, изчислена на базата на ГРЕ, е най-голяма във Франция и най-малка – в България.

Специален интерес представлява и структурата на животновъдните ферми, която може да бъде анализирана от гледна точка на средния размер на стадото в една ферма и на разпределението на животните в различните стопанства. Данните показват, че средният размер на стадото от ЕРД в ЕС през 2007 г. е 26,8 животни. Три от изследвани-

Таблица 18. Значението на големите ферми, обхващащи 20% от общата ИЗП през 2007 г.
Table 18. Importance of larger farms covering 20 % of UAA in 2007

Страна	Среден размер на ИЗП на 1 стопанство, в ха	Среден размер на ИЗП в големите ферми, в ха	Брой големи ферми	Големите ферми като % от всички ферми	Национален праг за голяма ферма, в ха
България	6	3 128	195	0,04	1 814
Гърция	5	64	12 690	1,48	37
Унгария	7	3 164	267	0,04	1 868
Франция	52	274	20 032	3,80	196

Източник/Source: Eurostat, Statistics in focus, 18/2011, Large farms in Europe.

Таблица 19. Стандартен брутен марж (СБМ) в големите* и малките ферми през 2007 г.
Table 19. Standard gross margin in largest and smallest holdings in 2007

Страна	Среден СБМ на ферма (1 000 евро)		СБМ/ха		Принос на големите ферми в общия СБМ, в %	Принос на големите ферми в общия брой ГРЕ, в %
	Малки ферми	Големи ферми	Малки ферми	Големи ферми		
България	2,3	717,6	465	229	11	1,5
Гърция	8,0	51,6	2 068	803	9	4,2
Унгария	3,3	1 467,0	605	463	16	5,7
Франция	57,2	243,4	1 321	887	14	8,3

*Големи са фермите, които използват 20% от общата ИЗП, а малки са фермите, които използват останалата 80% от ИЗП.

Източник/Source: Eurostat, Statistics in focus, 18/2011, Large farms in Europe.

те страни – Гърция, Унгария и Франция, имат по-голям от средния за Съюза размер. Средният брой животни в стадото на България е около 6 пъти по-малък от този в ЕС, 14 пъти по-малък от този в Гърция, 10 пъти по-малък от този в Унгария и 8 пъти по-малък от този във Франция. Много е различно и разпределението на животните по категории стопанства в отделните страни. Повече от половината животни в ЕС, Унгария, Гърция и Франция са съсредоточени във ферми с над 100 крави. За България едва 16% от ЕРД се намира в подобни ферми. В същото време стадата с 1-2 животни представляват едва около 2% от животните в ЕС и 1% или под 1% от животните в Гърция, Унгария и Франция, докато в България в подобни стада са съсредоточени около 22% от животните. Още по-големи са различията по отношение на ролята на дребните ферми в сектора. В България близо 70% от фермите отглеждат между 1 и 2 животни от ЕРД, докато в ЕС броят на фермите с подобен размер на стадото е едва 5%. От останалите три анализирани страни броят на дребните ферми е

сравнително голям в Унгария, където около 23% от стопанствата отглеждат между 1 и 2 животни.

Полупазарните стопанства

Характерна особеност на новоприсъединените се страни от Централна и Източна Европа е големият брой полупазарни стопанства. Въз основа на критерия „дял на продукцията, предназначена за пазара“, статистиката в ЕС следи за тенденциите, свързани с развитието на тези полупазарни стопанства. Данните показват, че тяхното значение е голямо от гледна точка на дела им в общия брой земеделски стопанства и вложената в тях работна сила. В полупазарните стопанства повече от 50% от продукцията се използва за самозадоволяване на фермерското семейство. Този критерий дава представа за икономическото положение на стопанствата и работната сила, ангажирана в тях, тъй като високият процент на самозадоволяване е свързан с получаването на много ограничени приходи от селскостопанската дейност. Основната функция на полупазарните стопанства е оцеляването на

Таблица 20. Среден размер на стадото ЕРД и разпределение на животните в различните стопанства през 2007 г.

Table 20. Average number of cattle per farm and distribution of livestock by size of farms in 2007

Страна		България	Гърция	Унгария	Франция	ЕС
Среден размер на стадото ЕРД в 1 ферма		4,5	62,6	46,3	35,5	26,8
Брой животни ЕРД						
1-2	Дял от животните	22,5	0,0	1,0	0,4	2,2
	Дял от фермите	68,3	1,4	23,4	12,8	5,1
3-9	Дял от животните	23,8	1,0	6,3	2,6	4,5
	Дял от фермите	24,5	10,8	42,4	22,4	11,1
10-19	Дял от животните	10,9	3,1	6,2	4,9	4,3
	Дял от фермите	3,7	13,8	16,3	16,0	10,7
20-29	Дял от животните	6,3	4,3	3,6	5,5	4,3
	Дял от фермите	1,2	11,1	5,4	10,6	8,3
30-49	Дял от животните	9,1	9,7	5,2	10,7	8,0
	Дял от фермите	1,1	15,9	5,0	13,0	11,9
50-99	Дял от животните	11,4	31,6	6,7	20,7	18,7
	Дял от фермите	0,8	28,3	3,5	13,9	18,6
≥ 100	Дял от животните	15,9	50,9	71,0	55,2	58,0
	Дял от фермите	0,3	18,7	3,9	11,3	34,3

Източник/Source: Eurostat u European Union, DG for Agriculture and Rural Development, Agriculture in the EU, Statistical and economic information 2011, March 2012.

селското население в условията на неблагоприятна икономическа среда.

Полупазарните стопанства нямат почти никакво значение в страните от Западна Европа, затова Франция не е обхваната в изследванията по този показател. Дребните ферми в Гърция, макар че представляват около 10% от общия брой ферми през 2007 г., играят несъществена роля от гледна точка на ИЗП, СБМ и вложения труд. Ситуацията в Унгария и България обаче е коренно различна. И в двете страни в полупазарните стопанства се влага повече от половината селскостопански труд, изразен в ГРЕ. Делът на полупазарните стопанства в общия брой стопанства е висок (съответно 83% и 70%) и показва устойчивост, независимо намаляващата роля на тези стопанства в ИЗП и СБМ. Може да бъде направен изводът, че повече от половината от вложения в земеделието труд в Унгария и България е с цел оцеляване в трудни икономически условия.

Друг критерий за обособяването на групата на полупазарните стопанства е икономическата им сила. Предвид различната производствена структура в отделните страни, размерът на стопанствата се приравнява към обема на създадения в тях брутен марж. От четирите разглеждани страни единствено във Франция фермите с по-малко от една икономическа единица нямат почти никакво икономическо значение от гледна точка на брой стопанства, заетост на работната сила и дял от ИЗП. Данните за Гърция доказват, че дребните ферми там заемат по-малък дял, в сравнение със средните за ЕС. Що се отнася до България и Унгария, най-дребните стопан-

Таблица 22. Значението на най-дребните ферми* през 2007 г.

Table 22. Importance of farms with very small size in 2007

Страна	Дял от всички стопанства, в %	Дял от работната ръка, в %	Дял от общата ИЗП, в %
България	77	55	6
Гърция	18	3	1
Унгария	78	49	4
Франция	8	< 1	< 1
ЕС	47	23	7

*Под 1 Стандартна икономическа единица
Източник/Source: Eurostat.

ства заемат незначителна част от ИЗП (съответно 6% и 4%), но представляват огромна част от всички стопанства (77% и 78%) и ангажират почти половината от работната сила (55% и 49%).

ЛИТЕРАТУРА

Agriculture in the EU. Statistical and economic information 2011, European Union, DG for Agriculture and Rural Development, March 2012.

Eurostat, Agriculture.

Eurostat, Statistics in focus, 18/2011, Large farms in Europe.

Mars Bulletin, vol.19, №20 (2011), Crop monitoring in Europe.

EU dairy farm report 2010.

Comparison of the role of agriculture, the farm structure and productivity in some EU countries

A. SIMOVA

Sofia University "St. Kliment Ohridski" – Sofia

Таблица 21. Характеристика на полупазарните стопанства, при които повече от 50% от продукцията отива за самозадоволяване

Table 21. Importance of subsistence farms (with households consuming more than half of their production)

Страна	В % от общия брой стопанства		В % от общата ИЗП		В % от СБМ		В % от ГРЕ
	2005	2007	2005	2007	2005	2007	2007
България	69	70	12	6	22	15	52
Унгария	83	83	20	18	24	21	60
Гърция		10		1		1	

Източник/Source: Eurostat.

(Summary)

The article aims at analyzing and comparing the values of some of the main economic indicators of the development of agriculture in four countries in the EU. The choice of Bulgaria, Hungary and Greece is based on the similar size of their territory and population, the utilized agricultural area and production structure. France, on the other hand, is one of the largest and most developed agricultural countries in the Union with similar

natural conditions for plant-growing and animal-breeding. The research shows that Bulgaria is still well behind of the other three countries from the point of view of productivity, animal performance and crop yields in spite of the comparatively high growth rate of agricultural production and farm restructuring.

Key words: Utilized agricultural, area structure of farms, semi-subsistence farms, labor productivity, yields and productivity

Статията е постъпила в редакцията на 9.1.2013 г.